

Lys Våkne samtaler!

Du kan forberede en samtale ved å lage spørsmål til konkrete ting som en bibeltekst, en sang, et motiv i et glassmaleri osv. Eller du kan ta det spontant ved å gripe et spørsmål som kommer fra barna. Velg en eller flere konsentrerte samtaler i løpet av tiden dere er samlet. Klargjør spørsmålet så alle forstår hva dere skal søke svar på sammen.

La barnas perspektiver dominere samtalen. Vis at dere som ledere er villige til å ta alle svar på alvor og sammen med barna undersøke spørsmål og mulige svar. La dine egne meninger ligge, konsentrer deg om å få fram barnas innsikter og ideer. Selv når barnas utsagn provoserer deg må du klare å avstå fra å sensurere eller vise til sannheter. Ha tillit til barnas selvstendige vurderinger! Barna vil selv gjennom samtalen avdekke om en provoserende påstand kan gis en god begrunnelse eller ikke.

Hjelp barna å vri samtalen fra konkrete påstander som "Det er urettferdig!" til mer almenyldige problemstillinger som "Hva er rettferdighet? Hvilke handlinger er gode? Hvilke handlinger er onde?". Ved å tenke på denne måten utvides og åpnes evnen til å utfolde tankene sine hos barna. Dere skaper også sterkere bånd mellom deltakerne.

De aller fleste blir både engasjert og sultne på mer kunnskap. Ikke hold på for lenge. Å tenke er hardt arbeid, noen kan kjenne en hodepine (den gir seg straks dere er ferdige!). En slik samtale kan vare fra 10 – 30 minutter de første gangene og utvides etter som dere får erfaring. Er dere mange, kan dere dele inn i grupper på 10 – 15 barn om gangen.

Ved å:

- lytte nøye til hverandre
- snakke en om gangen
- involvere alle
- oppsummere og klargjøre underveis

skaper dere et sterkt fellesskap om samtalen.

Forslag til tema som passer til forberedelse til 1. søndag i advent:

- lys og mørke (Jesus verdens lys, lyset som skinner i mørket)
- forventninger til Jesus tilstedeværelse (undersøke forskjellene mellom forventning og håp / ønske / vente)

Det er fint å variere mellom samtaler og aktiviteter. Gjennom aktiviteter som å tegne, skrive, dikte, danse, synge, dramatisere osv. gjør barna det konkret som de snakker om i samtalen. Ved for eksempel å slukke lyset i rommet og lyse med lommelykter eller tenne levende lys blir det straks andre tanker og spørsmål som kommer fram. Ved å undersøke altertavla bit for bit med lommelykt, får barna øye på detaljer de ikke har sett fra kirkebenken i fullt dagslys.

På de neste sidene har vi beskrevet samtaleformen og metoden for filosofisk samtale nærmere. Viktige nettsted er nevnt og du er velkommen til å kontakte oss.

Viktigheten av å stille spørsmål

Alle mennesker undrer seg fra tid til annen. Barn er kjent for å undre seg mye. De har det med å stille «dype spørsmål» som de voksne som regel har store problemer med å svare på. Her er noen eksempler på slike spørsmål:

- Hvorfor blir vi egentlig syke?
- Hva skjer med oss etterat vi dør?
- Hvis Gud skapte verden, hvem skapte da Gud?
- Hvorfor er det så mye urettferdighet i verden?
- Hva er det som gjør at noe er pent og noe er stygt?

Det er ikke det minste rart at barn undrer seg. Verden er ny og fremmed for dem, og de har et ønske om å forstå alt det rare de opplever: ting i naturen, skikker og tradisjoner – og ikke minst den merkelige opplevelsen av å være seg selv! Med sine spørsmål forsøker de så godt de kan å bringe en slags orden i alle inntrykkene. Siden vi voksne ikke har svar på alle de filosofiske spørsmålene barna stiller, forbigår vi dem ofte i taushet. Men da glemmer de at vi alle stiller slike spørsmål – både voksne og barn. Vi trenger disse spørsmålene for å kunne orientere oss i en sammensatt og uoversiktlig verden. Vi trenger å jobbe sammen for å finne mulige svar på disse spørsmålene når barn og unge undrer seg over sin tro, over det de leser og hører i kirken osv.

Debatt versus samtale

Mange foretrekker underholdende debatter på TV fremfor ettertenksomme og langsomme samtaler om dype livsspørsmål. TV-debattene er kjappe og konkurransepregede. Debattene holder høyt tempo, og krydres ofte med fleip og usakligheter. Barn og unge lærer tidlig at når vi setter oss ned for å diskutere, så er det først og fremst for å overtale de andre om at mine meninger og mine svar er de rette. De lærer at det er lov å angripe personen fremfor saken, de lærer ironi istedenfor å ta det motsatte synspunkt på alvor. På skolen møter de ofte «fasit» fra lærere som setter punktum for undring med voksent eller pensums sannhet som svar.

Filosofisk samtale bryter med hele denne debattkulturen. Det finnes ingen fasitsvar i de filosofiske samtalene. Her er det veien frem til mulige svar som er viktigst. Her handler det om å komme opp med klare tanker og gode forslag til svar på spørsmålene, foreløbige hypoteser som kan hjelpe oss videre i vår felles undring og undersøkelse. Og i motsetning til debatten, støtter og hjelper vi hverandre i den filosofiske samtalen. Vi hakker ikke løs på hverandre for å vise at «jeg er best og flinkest». Når én begrunner et argument eller et eksempel, betrakter vi det som en «gave» til gruppen: Takket være ham eller henne har vi fått en ny tanke å arbeide med! Og som med andre gaver mottar vi alle gode fremlegg med takknemlighet, enten det taler for eller imot min egen personlige oppfatning.

Samtalelederens oppgave

Både debattstyreren og samtalelederen må være dyktige ordstyrere. De må holde orden på innspillene etterhvert som de kommer, og de må bringe samtalen tilbake til temaet dersom den sporer av. En «vanlig»

ordstyrer nøyer seg ofte med å føre taleliste, og gi ordet til deltagerne i riktig rekkefølge. En «filosofisk» ordstyrer er ikke så opptatt av talelister, men av at det er sammenheng mellom innspillene, at deltagerne legger det samme i de ordene de bruker, at argumentene er logisk gyldige, at eksemplene er relevante, og at deltagerne er oppmerksomt tilstede i samtalen: at alle lytter til hverandre.

Å lede en filosofisk samtale handler derfor om å ta ansvar for at samtalen er målrettet og forståelig for alle.

I en filosofisk samtale er det deltagerens egne tanker som skal frem. Vi undersøker hvorfor deltagerne tenker og mener som de gjør, dvs. hvilke grunner de kan belegge sine påstander med. En viktig jobb samtalelederen har er å hjelpe deltagerne til å komme opp med så gode grunner som mulig. For å få til dette, må vi hjelpe dem til å formulere seg klart og tydelig, og til å lytte oppmerksomt til de andre deltagerne i gruppen. Dette krever at vi går aktivt inn fra start og styrer samtalen ved hjelp av undersøkende spørsmål.

For å styre samtalen, må vi være veldig oppmerksomme – hele tiden. Vi må lære oss å lytte til det deltagerne faktisk sier. Vi må venne oss til å ta deltagerne på ordet istedenfor å gjette oss til hva de kan ha ment med det de sa. For å få til dette, må vi roe ned tempoet i samtalen. Vi må ha tid til å dvele ved enkeltpåstander. Av samme grunn må vi kanskje avbryte noen hvis de prater for mye, eller snakker forbi temaet. Dette er også en del av det å ta ansvar for samtalen.

Målet er at vi i fellesskap lærer oss å tenke bedre – dvs. tydeligere, klarere og ryddigere. Så når vi i løpet av samtalen støter på gal eksempelbruk eller feilslutninger, så er det vår oppgave å stille granskende spørsmål slik at deltagerne kan oppdage bristen på egen hånd. Vi hjelper alltid deltagerne til å trekke sine egne slutninger. Vi gjør aldri tankearbeidet for dem (selv om dette noen ganger er svært nærliggende og fristende, det vil du komme til å merke). Det ville være en bjørnetjeneste, for her er det helt sentralt at deltagerne lærer seg å tenke selv.

Hvordan går vi frem? Hvordan lede en filosofisk samtale?

1) Oppstarten: 10-15 deltagere i gruppen er et fint antall. Færre betyr bare at det blir lettere å holde oversikten i samtalen. Gruppen setter seg i sirkel eller hestesko. Dermed sitter ingen med ryggen til hverandre, og plasseringen understreker at alle skal henvende seg til alle, ikke bare til samtalelederen. Det er mange måter å starte samtalen på. Vi kan bruke tekster, spørsmål, påstander (teorier/hypoteser), musikkstykker, kunstverk, felles opplevelser mm. Vi kaller det for "hendelse".

2) Eksempler på bruk av hendelse for å komme i gang med samtalen:

- Om vi bruker tekst, kan det være lurt å lese teksten sammen slik at deltagerne leser én setning hver. Dermed får alle hørt stemmen sin før samtalen begynner, og det blir lettere å ta ordet senere. Etter lesningen kan vi spørre én eller flere om de klarer å gjengi essensen i det de akkurat har lest. Hvis dette byr på problemer,

kan vi lese teksten sammen en gang til. Kanskje det er vanskelige ord som gjør tankegangen uklar.

- Om vi starter med et spørsmål, bør det være kort og presist slik at vi kan gå rett på besvarelsen av det uten lange runder med definisjoner og presiseringer. For eksempel: «Hva er et godt menneske?» eller «Hva er viktig?» Spørsmålet kan bestemmes på forhånd av samtaleleder, eller det kan komme fra gruppen.
- Hvis vi tar utgangspunkt i musikk, annen kunst eller en tilrettelagt aktivitet, kan det noen ganger være på sin plass å si litt om bakgrunnen for kunstverket eller aktiviteten før, under eller etter selve opplevelsen. Men isåfall gjør vi det klart på forhånd at gruppen ikke er bundet av vår presentasjon: Når de senere skal formulere egne spørsmål, er de fri til å tematisere andre temaer og begreper enn de vi tok opp i innledningen.

3) Innhente spørsmål fra gruppen

Nå er tiden kommet for å undersøke materialet vårt. Vi skal forsøke å forstå hva det er vi har foran oss. Det gjør vi ved å innhente spørsmål fra gruppen. Vi spør om de kan formulere spørsmål til det de har lest, hørt, opplevd eller sett. (Hvis samtalen begynner med et spørsmål, gir vi deltagerne isteden noen minutter til å skrive ned hvert sitt svar på spørsmålet). Vi skriver de spørsmål/svar som kommer opp på tavle/flipover slik at alle får best mulig oversikt over forløpet.

4) Arbeide med spørsmålene og valg av ett spørsmål

Når vi har fått 6-7 spørsmål på tavlen, pleier vi å vurdere dem samlet: Er det noen som handler om det samme? Er det noen som er utydelige eller som skjuler bestemte meninger eller holdninger? Denne prosessen fører ofte til at vi kan slå sammen noen av spørsmålene, eller at noen bortfaller. Deretter stemmer vi over hvilket av spørsmålene vi skal arbeide med idag. Vi kan jo ikke samtale om alle spørsmålene på en gang; vi må velge ett. Bruk vanlig avstemning / håndsopprekning.

5) Samtaleprosedyrer og varighet

Når spørsmålet er valgt begynner samtalen og det er mange mulige veier å gå videre. En vanlig fremgangsmåte er å spørre om han/hun har et forslag til svar på sitt eget spørsmål. Svaret danner så utgangspunkt for den videre undersøkelsen. Et alternativ er å la den som fikk spørsmålet sitt valgt få velge hvem av de andre deltagerne hun vil høre svaret til. Da kan spørsmålstiller være «referanseperson» under den videre samtalen; vi kan spille ball mellom denne personen og de andre i gruppen. (Sjekk om de faktisk svarer på spørsmålet. Det er ikke uvanlig at vi svarer litt på siden av spørsmålet, selv når vi skal svare på vårt eget spørsmål!) Neste skritt kunne være å spørre gruppen om noen har en innvending eller et motargument til dette svaret, evt. om noen har et argument som støtter opp om svaret. Her er det viktig å passe på at den som kommer med innspill har forstått svaret. Det er ikke uvanlig at vi forstår noe helt annet enn det som var ment, og hvis ikke dette oppdages, kommer vi raskt ut på ville veier.

Dermed er samtalen igang. Hvor lenge vi holder på, avhenger av aktiviteten og engasjementet i gruppen, av samtaleleders evne til mental

tilstedeværelse over tid, og selvsagt av den tiden vi har til rådighet. I starten – mens dere prøver dere ut som samtaleledere – kan det være greit ikke å holde på for lenge. Det er bedre å gi seg mens leken er god enn å tvære det ut i et (forsåvidt legitimt) håp om å gjøre samtalen mer filosofisk innholdsrik. Ca. en halvtimes samtaler er antagelig passe varighet til å begynne med.

Ting å være oppmerksom på i samtalen:

5a) Sørg for at alle lytter til hverandre ☺

Hvordan du jobber for å få til bedre lytting: Ved å stille undersøkende spørsmål er det du som driver det hele fremover. Dine undersøkende spørsmål sørger for en filosofisk utvikling og forhindrer at samtalen glir ut i «koseprat». Det hjelper ikke om spørsmålene barna stiller er tankevekkende dersom gruppen ikke lytter oppmerksomt – til samtaleleder og til hverandre. De færreste er nemlig vant til å lytte årvåkent til andre (eller til seg selv for den saks skyld) – særlig ikke når det går over litt tid. Viktig: når en deltager har sagt noe, sjekk med en av de andre deltagerne om de fikk med seg hva som ble sagt. Du kan f.eks. spørre om de kan gjenta hovedinnholdet i siste utsagn.

5b) Én snakker om gangen

Når én snakker, er det viktig at alle de andre konsentrerer seg om å oppfatte hva han/hun sier. Derfor kan det være en god idé å be deltagerne om å ta ned hendene idet én har ordet. Hender i været indikerer at de sitter og tenker på det de har på hjertet akkurat nå, og derfor ikke retter oppmerksomheten mot den som har ordet. Dette fører i sin tur til at det blir vanskelig å samle seg om en systematisk utvikling i samtalen. Det er også mulig å benytte «snakkepinne»/"mikrofon". Bruk gjerne en blyant eller en liten gjenstand. Bare den som har pinnen får snakke, og når deltageren har sagt det han/hun skal si, gir han/hun pinnen videre til neste deltager. Når gruppa er engasjert og ivrig kan et grep være å dele ut «talelapper»: Hver deltager får 5-10 lapper fra start, og hver gang de tar ordet, må de gi fra seg en lapp. Dermed må de tenke over hvor viktig det de har tenkt å si er. Det gjør at de også formulerer klarere det de vil si.

5c) Bruk av håndsopprekninger

Også i filosofiske samtalegrupper er det ofte slik at kun et mindretall er aktive. En måte å engasjere resten på, er å gjennomføre håndsopprekninger på strategiske steder i samtalen. Hvis f.eks. en deltager sier noe som virker urimelig eller usammenhengende, kan lederen be alle som forsto utsagnet rekke opp hånden. Deretter kan alle som ikke forsto utsagnet rekke opp hånden. Til sist rekker de opp hånden som ikke er sikre på om de forsto eller ikke forsto. Spør disse siste hvorfor de er usikre. Det er god grunn til å anta at den usikkerhet som her kommer til uttrykk gjelder for flere enn bare dem som rakk opp hånden og sa at de var usikre. Be en av dem som ikke forstod om å forklare hva som var vanskelig. Be en av dem som forstod om å hjelpe de som var usikre eller ikke forstod. Ofte må flere av de som forstod hjelpe hverandre for å gjenta argumentet eller utsagnet. Alle opplever at de må lytte aktivt for å klare å gjenta, forstå, gå dypere i begrunnelsene sine.

6) Oppsummering av samtalens innhold

Etter å ha gjennomført samtale om et tema, pleier vi å oppsummere hva vi har kommet frem til. Dette hjelper oss til å trekke ut essensen av ofte kompliserte samtaleforløp med mange innspill, eksempler og meninger – og avsporinger. Ved å oppsummere lærer vi ikke bare å skille mellom viktig og mindre viktig, men også å rekonstruere selve samtaleforløpet. Et tips her er å be deltakerne gjengi to – tre viktige momenter eller funn. En kan også be om ett – to forslag til svar på spørsmålet og spørre om de synes det var mulige svar, gode svar på spørsmålet.

7) Evaluering av hvordan vi snakket sammen

Etter oppsummeringen er det viktig å bruke 5-10 minutter til «evaluering». Her ser vi tilbake på, ikke hva vi har snakket om (det tok vi opp under oppsummeringen), men mer hvordan vi snakket sammen, hvordan kommunikasjonen fungerte. Under evalueringen betrakter vi samtalen i et fugleperspektiv. Spørsmål her kan være:

- Oppdaget/lærte vi noe nytt?
- Lærte vi betydningen av nye ord?
- Formulerte vi oss klart og tydelig, eller var det vanskelig å skjønne hva vi mente?
- Ga vi gode grunner for påstandene våre?
- Var vi flinke til å lytte til hverandre?
- Bygget vi videre på det andre hadde sagt?
- Hva fungerte best i samtalen, og hva fungerte ikke så bra?
- Hva kan gjøres annerledes neste gang vi samles til samtale?

Prøv å få fram mer enn ja/nei – få barna til å begrunne svarene sine under evalueringen. Dersom noen tar notater, er utsagn fra 6) og 7) nyttige å få med. Det kan brukes i videre arbeid.

Å bruke filosofisk samtale flere ganger gjør alle tryggere på metoden, det skaper større engasjement og en kan etterhvert gå løs på større materiale – for eksempel en søndagstekst og prestens utlegning. Lykke til med filosofiske samtaler med barn og ungdom i trosopplæringsarbeid!

Forum for filosofi med barn på Internett

Hvis du har spørsmål, eller ønsker å diskutere dine egne erfaringer med den filosofiske samtalen, er du velkommen til å registrere deg på BUF-forumet som vi har opprettet spesielt med tanke på trosopplæringsprosjektet «På vandring gjennom livet». Prosjektet kombinerer filosofisk samtale og pilegrimsvandring og du kan lese mer om det ved å besøke www.sang.no (nettstedet til Ung Kirkesang).

For å få tilgang til nettbasert forum for filosofi med barn gjør du følgende:

- Gå til <http://www.buf.no/forum>
- Klikk «Registrer» nederst til høyre på siden.
- Nå får du en side hvor du må skrive inn brukernavn og passord. (Velg et brukernavn som det mulig å identifisere deg ut fra.) Gyldig e-postadresse må også skrives inn. Skriv inn verifikasjonskoden, og klikk «Fortsett registrering».

Barne- og ungdomsfilosofene www.buf.no og Ung Kirkesang www.sang.no

På vandring gjennom livet - bidrag til Lys Våken! - lys våkne samtaler ☺

- Nå kommer det opp en ny side som forteller deg at du må «aktivere» brukerkontoen din. Dette gjør du ved å klikke på lenken som nå er sendt til din e-postadresse. Etterat du har aktivert brukerkontoen, gir vi deg de rettigheter du trenger for å få adgang til de lukkede fora. Dermed blir gruppen «Pilegrim og filosofiske samtaler» synlig for deg. Du finner den under «Interne fora» nederst på siden.

Hvis du er registrert på Facebook, har vi også en filosofi med barn-gruppe der: <http://www.facebook.com/group.php?gid=7628595389>